

lahi fakamuimuí: “‘Oku ou tui ‘oku talamai ‘e he Fakamo’uí ‘o ka ‘ikai ke tau tokoni ki he nīhi kehé, tā ‘oku ‘ikai ‘uhingamālie ‘etau mo’uí. Ko kinautolu ko ia ‘oku nau mo’ui siokita peé, ‘oku hangē leva ‘oku hōloa pea iku mole ‘enau mo’uí, ka ko kinautolu ‘oku foaki ‘enau mo’uí ke tokoni ki he nīhi kehé, ‘oku nau tupulaki mo fakalalakaka pea nau fakahaofi ai ‘enau mo’uí.”⁸

Nimá, fakamolemole’i ‘a e nīhi kehé pea ‘oua ‘e tukuaki’i kinautolu ki he me’a ‘oku hoko kiate kitautolú. ‘I he taimi ‘e nīhi ‘oku tau manako ke pehē, “Kapau na’e ‘ikai ke nau fai mai ‘eni, ne ‘ikai ke u mei fai pehē atu au.” Ko e anga ia ‘o e natula fakatangatá ke tukuaki’i pē ha taha kehe kae ‘ikai ke fie fua ‘a e ola ‘o ‘ene ngaahi ngāué. Na’e vakai ‘e he Fakamo’uí kiate kinautolu na’a nau tutuki Ia ki he kolosí peá Ne tautapa ki He’ene Tamai Hēvaní ke, “fakamolemole ‘a kinautolu; he ‘oku ‘ikai te nau ‘ilo ‘a ia ‘oku nau fai.”⁹ Me’a ní he ‘ikai lava ke tau toe loto fakamolemole ange?

‘I he’etau fehangaangai mo e ngaahi ‘ahi’ahi ‘o e mo’uí ni, tuku mu’a ke tau ma’u ha mahino ‘oku ta’engatá, ‘oua mu’a na’a tau lāunga, tau toe fa’a lotu ange, tokoni ki he nīhi kehé, pea tau fefakamolemole’aki. ‘I he’etau fai ‘eni, “‘e fengāue’aki fakataha ‘a e ngaahi me’a kotoa pē ke lelei ai ‘a kinautolu ‘oku ‘ofa ki he “Otuá.”¹¹ ‘Oku ou fai ha fakamo’oni mamalu mo ‘ilo’ilo pau ‘oku ‘ofa ‘a ‘etau Tamai ‘iate kitautolu, pea na’a Ne fekau’i Hono ‘Aló ke fakahaai mo tofa ‘a e halá kiate kitautolu. Na’a Ne mamahi, na’a Ne pekia, pea na’a Ne toetu’u koe’uhí ke tau lava ai ‘o mo’ui pea ‘okú Ne faka’amu ke tau “ma’u ‘a e fiefiá,”¹¹ neongo hotau ngaahi ‘ahi’ahi ‘i he mo’uí. ‘Oku ou fai ‘eni ‘i he huafa ‘o Sisū Kalaisí, ‘ēmeni. ■

MA’U’ANGA FAKAMATALÁ

1. 2 Nifai 2:11.
2. Loma 8:28.
3. Luke 22:42.
4. 1 Nifai 19:9.
5. Luke 22:44.
6. Mōsaia 24:14.
7. Tokātelino mo e Ngaahi Fuakava 19:16.
8. Thomas S. Monson “Ko e hā Kuó u Fai Ma’a ha Taha He ‘Ahó ni?” *Liabona*, Nōvema 2009, 85.
9. Luke 23:34.
10. Loma 8:28.
11. 2 Nifai 2:25.

Fai ‘e ‘Eletā Gregory A. Schwitzer

‘O e Kau Fitungofulú

Ko e Fakatupulaki ‘o e Faka’uto’uta Lelei pea ‘Ikai Loto Fakamaau ki he Nīhi Kehé

Ko e faka’uto’uta lelei ‘oku ‘ikai ngata ia ‘i he taimi ‘oku tau fie ma’u ai ke mabino kiate kitautolu ‘a e nīhi kehé, ka ‘oku kau ai mo e taimi ‘oku tau fehangaangai ai mo e ngaahi fili te ne tataki kitautolu ke tau toe vāofi ange pe toe mama’o atu mei he Tamai Hēvaní.

‘O ku tau mo’ui ‘i ha māmani ‘oku lahi ai e ngaahi me’a ‘oku hokó pea fie ma’u ai ke tau fai ha ngaahi fakamaau ‘oku fa’a faingata’a. Ka kuo tuku mai ‘e he Fakamo’uí ‘a e fekau “‘oua na’a mou loto fakamāu” ki he nīhi kehé.¹ Te tau lava ‘o fakahoko fēfē ‘eni, pea kei faka’uto’uta lelei ‘i ha māmani ‘oku fonu ‘i he kākāá mo e anga fulikivanú? Kuo pau ke tau faka’uto’uta lelei ‘i he taimi ‘oku fai ai ha ngaahi fili mahu’inga ‘i he tapa kotoa pē ‘o e mo’uí; hangē ko e fili kaungāme’á, kumi ‘o ha hoa ta’engatá, pe fili ha ngāue te ne faka’atā kita ke tauhi hoto fāmīlī mo ngāue ma’a e ‘Eikí. Neongo na’e kole ‘e he Fakamo’uí ke ‘oua na’a tau loto fakamaau, ka ‘okú Ne ‘amanaki mai ke tau fakamaau totonu.

Ko e taimi lahi ‘oku tau fa’a vave ma’u pē ke fakamāu’i e kakai kehé ‘o

tupu ai ha liliu pe uesia hotau vā mo kinautolú. Ko e taimi lahi ‘oku fa’a hala e faka’uto’utá pe fakamāú, ko e tōnōnou ‘a e ma’u’anga fakamatalá pe ko e ‘ikai ke tau lava ‘o sio ‘o fakalaka atu ‘i he me’a ‘oku ‘i mu’a ‘iate kitautolú.

Hangē ko ‘eni, ‘oku fa’a fai e talanoa ki he taimi ne ‘ahi atu ai ‘a Sisū ki he ‘api ‘o Mele mo Ma’atá, he na’a na nofo mo hona tuonga’ane ko Lāsalosí ‘i Pētani. Ko ha feitu’u na’e lata ki ai ‘a e ‘Eikí, ‘a ia na’e lava ke Ne mālōlō mo fiefia ‘i he ‘ātakai ‘o ha ‘api angatonu. ‘I he taha ‘o ‘Ene ngaahi ‘ahi ki honau ‘apí, ne femo’uekina ‘a Ma’ata hono teu-teu’i ‘o e me’atokoní kae fili ‘a Mele ke tangutu ‘i he ve’e va’e ‘o e ‘Eikí ‘o fanongo ki He’ene ngaahi akonakí.

“Ka kuo femo’uekina ‘a Ma’ata ‘i he tauhi lahi, peá ne ha’u kiate ia, ‘o pehē, ‘Eikí, ‘oku ‘ikai te ke tokanga kuo līaki

au 'e hoku tokouá ke u ngāue toko taha pē? . . .

“Pea tala 'e Sisū, 'o ne pehēange kiate ia, Ma'ata, Ma'ata, 'okú ke femo'u-ekina mo [hoha'a ki] he ngaahi me'a lahi:

“Ka ko e me'a pē taha 'oku 'aongá: pea kuo fili 'e Mele 'a e me'a leleí, 'a ia 'e 'ikai to'o meiate ia.”²

'Oku lahi ha ngaahi lēsoni he Sāpaté 'oku ako'i ai 'a e talanoa ko 'ení, 'o fakamatala'i ai ne si'isi' ange 'a e tui 'a Ma'atá. Ka 'oku 'i ai ha talanoa 'e taha 'o e fefine lelei ko 'eni ko Ma'atá, 'a ia 'okú ne 'omi ha fakamatala loloto ange ki he mahino mo e fakamo'oni 'a e fefine ko 'ení. Na'e hoko 'eni 'i he taimi na'e a'u atu ai 'a e Fakamo'u'i ke fokotu'u 'a Lāsalosi mei he maté. 'I he taimi ko 'eni ko Ma'ata ia na'e fakatōvave ke fakafetaulaki kia Sisuú “ 'i he taimi pē na'á ne fanongo ai” 'okú Ne a'u angé. 'I he'ene fe'iloaki mo Iá, na'á ne talaange 'okú ne “ 'ilo” “ko ia kotoa pē te [Ne] kolea ki he 'Otuá, [e foaki 'e he 'Otuá kiate [Ia].”

Ne vahevahe leva 'e Kalaisi kia Ma'ata 'a e tokāteline ma'ongo'onga 'o e toetuú 'o ne pehē:

“Ko au ko e toetu'u, mo e mo'ui: ko

ia 'oku tui kiate aú, ka ne mate ia, 'e mo'ui pē ia:

“Pea ko ia 'oku mo'ui mo tui kiate aú, 'e 'ikai 'aupito mate ia. 'Okú ke tui ki ai?”

Na'á ne tali 'aki 'ene fakamo'oni mālohi 'o pehē: “ 'To, 'Eiki: 'oku ou tui ko e Kalaisi 'a koe, ko e 'Alo 'o e 'Otuá, 'a ia na'e totonu ke ha'u ki māmani.”³

Kuo tu'o fiha nai hono fakamaau hala'i 'o Ma'ata 'o taku ko ha tokotaha 'oku tokanga ange ki hono fakahoko 'o e ngāue faka'apí kae 'ikai ko ia 'o e Laumālié. Kaekehe, na'e hā mahinongofua 'a e loloto 'o 'ene mahinó mo 'ene tuí 'i he'ene fakamo'oni 'i he faingata'a ne fehanga'angai mo ia 'i he mate hono tuonga'ané.

'Oku tokolahi ha kau fafine kuo nau fanongoa e talanoa 'uluakí pea nau fakakaukau pe 'oku nau hangē nai ko Melé pe ko Ma'atá, ka ko e mo'oni 'oku 'i hono 'ilo'i kānokato 'o e tokotaha ko iá mo hono faka'aonga'i 'o e fakamaau leleí. 'I he'etau 'ilo 'o toe lahi ange fekau'aki mo Ma'atá, 'oku tau 'ilo ai ko e tokotaha ia na'e loloto 'aupito 'ene mo'ui fakalaumālié, 'a ia na'e loto-lahi mo loto-to'a 'i he'ene fakamo'oni fekau'aki

mo e misiona 'a e Fakamo'u'i pea mo Hono ivi fakalangi ke mapule'i 'a e mo'ui mo e maté. 'I hono fakamaau hala'i 'o Ma'atá 'oku ta'ofi ai 'a 'etau 'ilo fekau'aki mo e natula mo'oni 'o e fefine ma'ongo'onga ko 'ení.

Ko ha talanoa pē 'eni kiate au, 'i he'eku hoko ko e toketā kei si'í na'á ku ako ai ha lēsoni ma'ongo'onga 'o fekau'aki mo hono faka'uto'uta vave 'o ha me'a pea 'i ha vaha'a taimi nounou. 'I he'eku ngāue tu'uapō 'i he tafa'aki tokoni fakavavevavé 'i ha pō 'e taha ne hū ange ha tangata kei si'í mo hono uai'fi koe'uhí ne felāngaaki lahi e sino hono uai'fi. Na'e faingofua ke tala mei hona valá mo e 'ikai ke na ma'á na'á na mo'ui faingata'a'ia. Ne moveuveu pea loloa 'a e 'ulu 'o e tangatá ni. Ne fuoloa hono ta'e fō hona valá pea na'e hā pē 'i hona fofongá fakatou'osi 'a 'ena mo'ui faingata'a'ia.

Hili hono fakahoko 'o e sivi, na'á ku tangutu hifo 'o fakamatala ki he tangatá 'a e palopalemá mo e faito'o ne fie ma'u ke fakahokó. Ne sio mai 'a e tangatá ni kiate au pea mahinongofua 'a e loloto 'o 'ene 'ofá 'a ia 'oku tātāitaha ha'ate sio ai, peá ne fehu'i mai 'aki 'a e kotoa 'o e 'ofá 'a ha husepāniti manava'ofa, “Toketā, 'e sai pē hoku uai'fi 'ofa'angá?” 'I he mōmeniti ko iá, na'á ku ongo'i 'a e fakamo'oni 'a e Laumālié ko e tangatá ni ko e foha 'o e 'Otuá, peá u māta 'i hono fofongá 'a e fofonga 'o e Fakamo'u'i. Ne ho'ata mo'oni mei he tangatá ni 'a e 'ofa ki he tokotaha kehé ka na'á ku ma'u hala ki ai. Ko ha lēsoni 'eni he 'ikai toe ngalo 'i he'eku mo'ui.

Ko e faka'uto'uta leleí 'oku 'ikai ngata pē hono fie ma'u iá kae mahino kiate kitautolu 'a e ni'ihí kehé, ka 'oku kau ai mo e taimi 'oku tau fa'a fehanga'angai ai mo e ngaahi fili te ne tataki kitautolu ke tau toe vāofi ange pe toe mama'o atu mei he Tāmai Hēvaní. 'I he'eku toe vakai ki he anga 'o 'eku mo'ui fakatāutahá, 'oku ou 'ilo ai ha ngaahi taimi ne mei liliu ai e taumu'a 'o e mo'ui, 'o fakatefito 'i ha faka'uto'uta ta'efakapotopoto na'á ne mei tataki au ke mama'o mei he feitu'u ne finangalo 'a e 'Eiki ke u 'i ai— ngaahi fili hangē ko e fakakaukau pe te u fa'u nai hoku fāmilí lolotonga 'eku kei ako [toketaá], mālohi 'i he siasí 'i he tapa kotoa pē 'o e ongoongoleleí,

totongi 'o e vahehongofulú mo e ngaahi foaki 'i he taimi 'oku mātu'aki nounou fakapa'anga ai, pea mo hono tali 'o e ngaahi uiu'í 'i he ngaahi taimi faingata'á, 'a ia ne tokoni ke toe mahino lahi ange kiате au 'a e feilaulá. 'Oku lahi e ngaahi tāpuaki 'o e mo'uí 'oku mole koe'uhí ko ha ngaahi faka'uto'uta fakaemāmani na'e fakahoko, kae 'osi angé ko e me'a na'e fie ma'ú ko ha fili fakalaumālie.

'Oku 'i ai ha ngaahi 'ulungāanga lahi 'o ha kakai kuo nau fakatupulaki 'a e faka'uto'uta lelei. Te u fokotu'u atu ha ngaahi founga 'e fā ke fakatupulaki'aki 'a e faka'uto'uta ko iá 'i he taimi 'oku fakahoko ai ha ngaahi fili mahu'ingá.

'Uluaki, fokotu'utu'u ho'o ngaahi tu'unga 'ulungāanga fakatāutahá ke fenāpasi mo e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi. 'E 'ikai lava ha taha 'o faka'uto'uta lelei ta'e te ne faka'aonga'i 'a e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi. 'Oku 'i ai ha lekooti lōloa mo ola lelei 'o e ongoongolelei 'i hono tākiekina 'o e kakai ki he fiefiá. 'Oku hanga 'e he ngaahi fakakaukau 'e ni'ihi 'o e māmani 'o ngaohi e tangatá ke nau hēhē holo pē ko e feinga ke faka'uhinga'i honau ngaahi tu'unga 'ulungāanga pē 'o kinautolú. Koe'uhí ko e ngaahi me'a ni 'oku tau fanongo ai ki he ngaahi kananga hangē ko e "tō'onga mo'ui fakaonopōni ia." 'Oku natula kākā 'a e kananga ko 'ení. Ko e ngaahi tu'unga 'ulungāanga 'o e mo'uí 'oku ta'engata pea kuo te'eki ke liliu ia; pea 'oku 'ikai totonu ke tau feinga ke fekumi ki hano ngaahi faka'uhinga fo'ou. 'Oku hiki 'a e ngaahi tu'unga 'ulungāanga ko 'ení ma'á e to'u tupú, 'i he tohitufa "*Ki Hono Fakamālobia 'o e To'u Tupú.*" Ko e ngaahi tu'unga 'ulungāanga ko 'ení 'oku mahinongofua 'a 'ene fenāpasi mo e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi pea 'oku fakataumu'a ia ke hokohoko atu 'i ho'omou matu'otu'a angé. Mahalo na'a ko ha me'a lelei ia ma'atautolu kakai lalahi ke tau ako mo mo'ui 'aki 'a e ki'i tohitufa ko 'ení.

Uá, fakafanongo ki he ngaahi pōpoaki 'a e pālofita mo'ui. Ko e ngaahi faka'uto'uta fakapa'anga ta'efakapopototo 'e fiha na'a tau mei kalofi kapau na'a tau fakafanongo ki he ngaahi pōpoaki ne fakafou mai 'i he kau pālofitá

'i he ngaahi ta'u lahi fekau'aki mo e faka'ehi'ehi mei he fakamahamahaló kae muimui 'i ha palani patiseti lelei koe'uhí ke 'oua na'a tau pōpula ki he fakamo'ua? Ko e nofo mali 'e fiha ne mei fakahaofi 'o kapau na'e faka'aonga'i 'a e faka'uto'uta lelei ke faka'ehi'ehi ai mei he mītia 'okú ne tataki kita ki he ma'unimā 'e he ponokalafi mo e lotolaveá? Ko e konifelenisi lahi mo e makasini kotoa pē 'a e Siasí, 'oku ma'u ai 'a e pōpoaki 'a e kau pālofitá, 'a ia ka faka'aonga'i, te ne tataki kitautolu ke tau fai 'a e faka'uto'uta lelei. 'I he taimi 'oku tau fakasitu'a'i ai iá, 'oku 'ikai ke toe 'i ai ha'atau fa'ahinga faka'uhinga lelei ki ai.

Tolú, tanumaki mo e Laumālie Mā'oni'oni ha feohi 'o e fakafanongó. 'Oku foaki kiate kitautolu 'a e me'afuaki 'o e Laumālie Mā'oni'oni hili hotau papi-taisó, ka 'oku tau fa'a li'aki ia 'o 'ikai faka'aonga'i pea ngalo 'iate kitautolu te Ne tokoni'i kitautolu 'i he ngaahi fili mahu'inga 'o 'etau mo'ui. Na'e foaki mai 'e he 'Eikí 'a e me'afuaki ni mo e 'ilo te tau fehangahangi mo ha ngaahi fili faingata'a 'i he mo'ui. 'Oku mahu'inga fau 'a e fakafanongo ki he le'o ko 'ení 'i hono fakatupulaki 'o e faka'uto'uta lelei. Ko e fakafanongó 'oku fa'a fie ma'u ki ai ha 'atakai fakalongolongo 'e lava ai ke tau fakalaululoto mo fakafanongo ki he kihi'i le'o síi. Ko e 'atakai nonga ko 'ení ki loto mo tu'a fakatou'osi. Ko ia ai, 'oku mahulu hake ia 'i hono tamate'i 'o e ngaahi fasi 'o e māmani pe ko e longoa'a 'o e mītia; ka 'oku kau ai foki mo hono

tamate'i 'o ngaahi hoha'a 'o e angahalá 'a ia 'oku 'i hotau lotó. Te ne faka'atā leva 'a e fetu'utaki mo e Laumālie, 'a ia 'oku fu'u fie ma'u lahi 'aupito.

Na'e lolofola 'a Kalaisi: " 'Oku ou tuku 'a e melinó kiate kimoutolu, ko 'eku melinó 'oku ou foaki kiate kimoutolu: 'oku 'ikai hangē ko e foaki 'a māmani, 'a 'eku foaki kiate kimoutolu. 'Oua na'a mamahi homou lotó, pea 'oua na'a manavahē ia."⁴ Ko e melino 'oku ha'u mei he fakafanongo ki he Laumālie Mā'oni'oni, 'okú ne to'o atu e manavahē 'o e fakahoko 'o ha faka'uto'uta 'oku 'ikai ke sai 'i he mo'ui.

Fā, tauhi e ngaahi fekaú. Ko e loto-vilitaki ke tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuá 'okú ne faka'atā mai kiate kitautolu ha ngaahi tāpuaki lahi. Ko e Tohi 'a Molomoná, 'o toe tēnaki atu ki he'ene hoko ko e toe fakamo'oni 'e taha 'o Sisū Kalaisi, ko ha tohi ia fekau'aki mo e ngaahi ola 'o e tauhi pe ta'e tauhi 'o e ngaahi fekaú. Na'e lolofola 'a e 'Eikí kia Nifai 'i he vahe hono ua 'o 'ene 'uluaki tohi, "Pea fakatatau ki ho'o tauhi 'eku ngaahi fekaú, te ke tu'umālie."⁵

Ne toutou fakaongo mai e tala'ofa ko 'ení 'e he meimei kotoa 'o e kau palōfita ma'ongo'onga 'i he Tohi 'a Molomoná. 'Oku hiki leva ha lekooti 'o ha hisitōlia 'o ha ta'u 'e tahaafe 'a ia 'okú ne fakamo'oni ko e ngaahi me'a ni 'oku mo'oni. Pea ko e pōpoaki tatau pē 'oku faka'aonga'i kiate kitautolu 'i he 'aho ní. Ko e faka'uto'uta mo e loto-fakamaau lelei 'oku ako mo fakahoko lelei taha ia 'i he 'atakai 'o e 'Eikí 'a ia kuó Ne fokotu'u hono fakangatangata 'aki hono foaki mai 'o e ngaahi fekaú.

'Oku ou fakamo'oni ko e taimi 'oku tau fehangahangi ai mo e ngaahi faingata'á pea muimui ki he ngaahi fakahinohino ko 'ení, te tau lava 'o 'ilo'i e founga ke fai 'aki 'etau fakamāu mo e faka'uto'uta. 'I he huafa 'o Sisū Kalaisi, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALA

1. Mātiu 7:1, Vakai foki, Mātiu 7:1 futinouti a; mei he Liliu 'a Siosefa Sāmitá, 'a ia ne fekau ai 'e he Fakamo'ui ke " 'oua na'a fakamaau ta'e-totonu."
2. Luke 10:40–42.
3. Vakai, Sione 11:20–27.
4. Sione 14:27.
5. I Nifai 2:20.